

Jakó János-Kührner Éva:

Kilencven éve létesült Nyíregyháza I. Világháborús katonai szükségkórháza, a barakk-kórház

Nyíregyháza nyugati határa a XX. század elején a Debrecen - Nyíregyháza - Kisvárda - Záhony vasútvonallal zárult le. A vasúti síneken túl a Felső- és Alsó-pázsit szántóföldjei terültek el, ezeken túl kezdődött a tanyák világa. A vasúti pályaudvarral szemben húzódott az Elető mocsaras területe, ennek déli részén a lovassági laktanya széna-telepei, tovább pedig legénységi épületei és istállói helyezkedtek el (4). Amint a későbbiekből majd kiderül, ezt a képet az I. Világháború jelentősen megváltoztatta.

Előzmények

Az I. Világháború kitörése (1914. július 28.) után a katonai mozgósítással párhuzamosan a polgári hatóságok is megkezdték a közegészségügy szükségesnek látszó átszervezését. A gyors egészségügyi intézkedést Szabolcs megyében a keleti front közelsége is indokoltá tette. Gondoskodni kellett a várható sebesültszállítmányok elhelyezéséről és orvosi ellátásáról, hasonlóan egy lehetséges járványveszély elhárításáról is. Erre utal Nyíregyháza polgármesterének az a határozata, amely szerint „a hadiállapot következtében az ország egész területén fokozódott a népforgalom, a nagy embertömegek aránylag kis térre való összevonása könnyen előidézhetheti az egészség veszedelmét, különösen akkor, ha ilyen veszélyek megelőzésére idejekorán gondoskodás nem történik.” Ezért felhívta „a város területén működő összes orvosokat, bábákat, tanyabírákat és tanítókat, lelkészeket és halottkémekeket, hogy a lakosság egészségét fokozott éberséggel ügyeljenek, a fertőző és nagyobb számban előforduló betegségeket, különösen a himlőt, továbbá a hányással és hasmenéssel járó betegségi és haláleseteket a városi orvosoknak haladéktalanul jelentsék be.” Ugyancsak figyelmeztette „az összes nyíregyházi gyógyszerészt (is), hogy az előreláthatólag érkező nagyobb sebesültszállítmányokra való tekintettel nagyobb mennyiségű kötszer, illetve fertőtlenítőszer készlettel lássák el magukat” (4, 9).

„Vármegyénk földrajzi fekvésénél fogva olyan nagymértékben beleesik a hadak útjába, hogy Hazánk igen sok vármegyéjénél jóval nagyobb mértékben kell, hogy kivegye részét a háború mozgalmából... Nyíregyháza egyik legfontosabb kötöző és ápoló állomásává lett az északi harcterről lefelé irányuló sebesült forgalomnak” írja a Szabolcs vármegyei alispáni jelentés az 1914. évről (2, 10).

Az általános mozgósítást (1914. július 31.) követően felgyorsultak az események. Érkeztek az első sebesültek, s felmerült az északi harcterről elszállított sebesült és/vagy beteg katonák orvosi megfigyelő állomásokon történő elhelyezésének a szükségessége. Ausztriában és Magyarország északkeleti részén 14 helyen megfigyelő állomás létesült, ahol öt napig vesztegzár alá vették a katonákat, kiszűrték a kolerát, vérhast, tífuszt és egyéb fertőző betegségeket. A sebesültek, mielőtt véglegesen kórházba kerültek, itt tartózkodtak öt napig. Ilyen megfigyelő állomás felállítására Nyíregyházát is kijelölték (8).

Már a háború első hónapjaiban azonban annyi sebesültet szállítottak Nyíregyházára, hogy nem csak az 1891-ben épült katonai kórház, az ún. csapatkórház telt meg velük, hanem a város iskolái és Sóstó épületei is elégtelennek bizonyultak fogadásukra (3). Az iskolák igénybe vétele hadikórház céljaira már a háború első évében általános gyakorlattá vált!

Ezenkívül a fertőző betegek elhelyezéséről is gondoskodni kellett. A polgármester utasítására a városi mérnöki hivatal vezetője már 1914. szeptember közepén beterjesztette a régi vásártéren álló istálló épületének járványkórházzá való átalakítási tervét és annak költségvetését. (Érdemes megemlíteni, hogy a polgármester a járványkórházat eredetileg is istállókból kialakítva képzelte el, s az akkor éppen üres honvéd huszár laktanya istálló barakkjait igényelte erre a célra, ami ellen azonban a 7. ulánus pótszászad tiltakozott, ezért a belügyminiszter utasította, a polgármestert, hogy a fertőző betegeket más létesítményben helyezték el.) A járványkórházban az eredeti tervek szerint egy-egy ápolónői és orvosi szobát, két-két mosdóhelyiséget és klozetet, valamint 80 beteg számára alkalmas férőhelyet szerettek volna kialakítani, de az épület méretei miatt végül csak 40 beteg elhelyezésére nyílt

lehetőség. Az átalakítási munkát városi szakemberek és napszámosok végezték a legegyszerűbb módon, a legszükségesebb beruházással, ideiglenes szükségletek kielégítésére (3, 9).

A barakk-kórház

A jelentős számú sebesült és beteg ellátása már korán gondot okozott a városnak, miután a katonai kórház gyors telítődése után iskolákat (és lakásokat) foglaltak le, ami szinte lehetetlenné tette a város lakóinak mindennapi életét. Ezért, a járványkórház mellé, jóval a város határán túli fekvő nyugati területen, a vasúti teherpályaudvar mellett, városi földeken 1914 végén újabb barakkokat kezdtek építeni. Az eredetileg kb. 4000 beteg és/vagy sebesült befogadására tervezett hadikórház építkezésének miniszteri biztosa dr. Ujfalussy Dezső főispán volt, a helyszíni teendőket végzésére pedig dr. Kállay Miklós nagykállói szolgabíró jelölték ki (2, 3, 10).

A barakk-kórház összesen 50 nagyobb faépületből, barakkból, és számos egyéb kisebb-nagyobb építményből állt. Az épületek falát kettős deszkasor borította, kívülről kátránypapírral borítva, belül fehérre meszelve (!). Az egész telepet körülkerítették és a közeli vasúti pályaudvarral külön vasúti vágánnyal is összekötötték. A barakk-kórházat és a hozzá tartozó telepet egy 1917-ben készült képes levelezőlap segítségével szemléltetjük. A légi felvétel jól mutatja a kórház-telep nagyságát, beosztását, a barakkok és egyéb építmények elhelyezését; a kép alján felismerhetjük a vasúti síneket is a bent álló vonattal. A távolban jól látható a víztorony. (1. kép)

Az 50 barakk közül 42 állott a betegek rendelkezésére, közülük nyolc a fertőző betegek elhelyezésére szolgált. A barakkok mindkét végén egy-egy ajtó volt, ami az előszobákba nyílt, amelyekben jobbra-balra helyezték el a mellékhelyiségeket, s a szemben lévő ajtók nyíltak a kórtermekbe (!).

Épült várószoba a betegeknek, felvételi épület és műtő, gazdasági iroda, épület az őrség számára, lakószoba, valamint raktár, főző- és mosókonyha, Minden barakkot villanyvilágítással, vízvezetékekkel és szennyvízelvezetéssel láttak el, a fertőző betegek barakkjaiban még külön fürdőszobát is kialakítottak. Minden kórteremhez ápolónői szoba, mosdó és klozet tartozott. Valamennyi barakk fűthető volt. Ezeken kívül építettek meg fa- és szénkamrákat, tűzoltószertárt, égető (fertőtlenítő) kemencét, szennyvízderítő berendezést, szivattyúházat a motoros szivattyúval ellátott fűtött kút számára, víztornyot. A mosókonyha gőzfertőtlenítővel, gőzmosóval, szárítóval és mángorlóval volt felszerelve (2, 3, 4, 10).

A barakk-kórház két épületét („Betegek várakozója” és „Gazdasági hivatal”) és közvetlen környezetüket (sebesültek, ápoló személyzet, civilek, konflisok) a lap hátoldalán lévő postai bélyegző tanúsága szerint 1915. május 28-án feladott, „Nyíregyháza I Barak” és „Portómentes” pecséttel is ellátott képeslap segítségével ismertetjük. A felvétel télen készült, így az az 1914 végi, de valószínűbb, hogy az 1915 eleji helyzetet tükrözi. (2. kép)

A beszállított betegeket orvosi vizsgálat után osztályozták, majd megborotválták, lenyírták, levetkőztették, megfürdették, ezt követően tiszta ruhában megfigyelő épületben helyezték el őket. A fertőzésre gyanúsakat rögtön fertőző barakkba vitték, fertőtlenítésüket nagyobb elővigyázattal végezték (4, 10).

A mai fogalmak szerint is jól felszerelt, nagy kórház három hónap alatt épült fel. Ideiglenesnek szánták, hasonlóan a járványkórházhoz. Jelzi ezt a deszka építőanyag alkalmazása (ami egyúttal a sürgős szükség jelzője is), Nagyon gyorsan fel kellett építeni az igen jelentős sebesült-beáramlás miatt. A sebesültek ellátásában betöltött jelentőségét, a kórházban folyó munka nagyságát jelzi, hogy 1915. januárjában már 2700 katonát ápoltt itt 23 orvos, 160 ápolónő és 200 kiszolgáló férfi alkalmazott (1, 2, 3, 4, 10). A nagy kórház-telepen "forgalmas" időben 3000-nél is több sebesültet ápoltak, gyógyítottak egyszerre, közöttük sok ragályos beteget is. (6)

Itt említjük meg, hogy dolgozott a barakk-kórházban dr. Jósa András nyugalmazott megyei főorvos is (aki 80 esztendő volt, amikor kitört az I. Világháború), mint népfőlkelő orvos. Hajdani medikustársával, kortársával, a Nagyváradról Nyíregyházára költözött dr. Bodor Károllyal naponta konflison döcögtek ki a barakk-kórházhoz. Sokszor még éjszaka is dolgoztak. Veje és utóda, dr. Dohnál József megyei főorvos is ott működött törzsorvosi

rangban. Jósa András a Vöröskereszttől ezért a munkájáért kapott kitüntetésére (Vöröskereszt Díszjelvény 2. osztályú fokozata hadiékítménnyel) volt a legbüszkébb (5). Elismerésből természetesen másoknak is jutott. Példaként említhető dr. Kuzmitza Béla ezredorvos, a katonai szükségkórház (barakk-kórház) vezetője, aki érdemeiért tiszteletbeli vármegyei főorvosi címet kapott (13).

A hadműveletek megindulása után néhány héttel már az ázsiai kolera (is) jelentkezett. Az északi harctérről szivárgott be, részben az onnan érkező sebesültek, betegek, részben pedig azon civilek közvetítésével, akik kárpátaljai vagy galíciai területen élő hozzátartozóikat látogatták meg. Ezért a polgármester 1914. szeptember 17-én utasította a városi ügyvezető orvost és a rendőrkapitányt, hogy a vasútállomásra érkező utasokat fokozott figyelemmel kísérjék, és kolera gyanúja esetén az illetőket és kísérőiket haladéktalanul különítsék el. Egyúttal a város orvosát arra is kötelezte, hogy tegyen javaslatot egy esetleges koleraveszély esetében foganatosítandó óvintézkedésekre (3, 9). A biztonsági intézkedések ellenére 1914. december végéig 65 kolerás került Nyíregyházára a járványkór-házba, közülük 45 volt nyíregyházi (40 katona és öt polgári személy) (4, 11). A városban állandósult a koleraveszély, ami a barakk-kórházban folyó munkát még nehezebbé, felelősségteljesebbé tette. 1915-ben Nyíregyházán 189 ázsiai kolera-megbetegedés vált ismertté, a betegek közül 60-an haltak meg. (4, 12) 1917-ben viszont az alispán azt jelentette, hogy ázsiai kolera nem fordult elő.

Nem lenne teljes a barakk-kórházról nyújtott kép a katonai temető rövid ismertetése nélkül. Már 1914. novemberében megfogalmazódott az az igény, hogy az elesetteket (akiket hazahoztak vagy akik itthon haltak meg) megkülönböztetett tisztelettel a temető egy elkülönített részében temessék el. Ki is jelölték a déli, "alvégesi", Debreceni utcai temetőben egy külön parcellát a hősi halottak részére, ennek a helye azonban ma már nem található meg. Kétségtelen tény viszont, hogy 1914/15 fordulójától kezdve már a barakk-kórház déli kerítése mellett, a régi nyugati (vasúti) temetőnek a síneken túli részén kialakított temetőben temették el a barakk-kórházban elhunytakat, akár háborús sérülés, akár járványos betegség volt a halálok. 1915 őszén már barakk-temetőnek hívták ezt a részt, és halottak napján 800 sír kivilágításáról és felvirágozásáról beszél a korabeli sajtó tudósítója. 1916-ban fogalmazódott meg az új név: Hősök temetője, amelyben 1916 nyarán már 1150 sírt tartottak nyilván. Az ősz végére bővíteni kellett a temetőt (6). A bővítésre Szabolcs megye főispánjának 1916. augusztus 10-én kelt kezdeményezése értelmében került sor (4, 12). Hogy valójában mekkora is lehetett a háború utolsó két évében a temető, pontosan nem tudjuk, de érzékeltetheti nagyságát egy 1925 tavaszán közzétett kimutatás, amely szerint 2781 katonai sír volt még akkor is - sok hősi halott hamvainak végleges nyughelyre történi átszállítása után! - a Hősök temetőjében. A később egyre elhanyagoltabb temetőt az 1980-as évek elején rendbe hozták, ma is látogatható (6).

A barakk-kórház utóélete

Az 1. Világháború befejeződésével (1918. november) a kórház gyorsan kiürült, az utolsó halottakat 1919. április 12-én temették a barakkokból, de már nem a Hősök temetőjébe, hanem a mai Köztemetőbe, az un. Morgó temetőbe (4).

A román királyi csapatok 1919. április 27-én bevonultak Nyíregyházára. A román megszállás idején kezdetben politikai foglyokat, internáltakat, később hadifoglyokat őriztek a barakk-kórház épületeiben, kifejezetten mostoha körülmények között, miután a háború végeztével a kórházat leszerelték, a mosdót, fürdőt, fertőtlenítőt is, s természetesen orvosi felszerelés sem maradt.

Az idő múlásával üressé váló kórházi barakkok gyorsan lerongyolódtak, azokat a legelesettebb nincstelenek és menekültek szállták meg. A városi hatóság számukra a kórházbarakkokból 80 szükséglakást alakított ki (4, 7). Az 1930. évi népszámlálás a barakkokban 163 főt írt össze (4). Később a barakkokat lebontották (3).

A foglyok, majd hadifoglyok általános és egészségügyi ellátása egyaránt szinte megoldhatatlan feladat elé állította az illetékeseket, így az ezzel a munkával megbízott orvosokat is. A részleteknek az ismertetése messze meghaladná a barakk-kórházról szóló ismertető kereteit, jóllehet számos tanulsággal szolgálhatna. Az ebben az időszakban a barakkokban végzett orvosi munka során megbetegedettek, közöttük a tifuszban meghalt dr. Bányai Emil emléke is igényelné (és meg is érdemelné!) az eddig összegyűlt adatok

közkinccsé tételét, ami a szerzők nem titkolt későbbi tervei között szerepel.

Képek címe;

1. kép; A barakk-kórház és a hozzá tartozó kórház-telep. 1917-ben készült képes levelezőlap (Jakó J. dr. gyűjteményéből)
2. kép; A barakk-kórház két épületének (balra a „Betegek várakozója”, jobbra a "Gazdasági hivatal") és közvetlen környezetének képe. 1915. május 28-án feladott képes levelezőlap (Jakó János. dr. gyűjteményéből)

Irodalom:

01. Bene János; A nyíregyházi Jósa András Múzeum I. világháborús emlékanyaga. Történeti Muzeológiai Szemle 5. (2005)
02. Fazekas Árpád; A nyíregyházi barakk-kórház (In: Mozaikok Szabolcs-Szatmár orvosi múltjából. Nyíregyháza, 1988)
03. Fazekas Árpád; Nyíregyháza egykori katonakórházai (In: A nyíregyházi Erzsébet Közkórház centenáriuma 1899-1999. Nyíregyháza, 1997)
04. Horváth Sándor; Ságvári-telepi krónika (In: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás III-IV. kötet. Nyíregyháza, 1982)
05. Jósa Jolán; Dr. Jósa András (1834-1918.) és elődei. Miskolc, 1934.
06. Margócsy József; Utcák, terek, emléktáblák III. Néhány új fejezet a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1989
07. Margócsy József; Utcák, terek, emléktáblák IV. ifjabb híradások a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1997
08. Nyírvidék, 1914. október 22.
09. Polgármesteri iratok (1914). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár
10. Szabolcs megye alispáni jelentés (1914). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár
11. Szabolcs megye alispáni jelentés (1915). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár
12. Szabolcs megye alispáni jelentés (1916). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár
13. Szabolcs megye alispáni jelentés (1917). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár